

Missa funeral

JAUME BARRULL PELEGRÍ

QUAN LA COMITIVA FÚNEBRE VA ARRIBAR, la plaça ja estava plena de gent. Els que després tindrien l'oportunitat de poder entrar a rendir el darrer tribut a la difunta i acompanyar els familiars en el seu dolor s'havien anat congregant al voltant del Casino; mentre que tots els altres, xafarders i simples badocs, esperaven al centre de la plaça o per les voreres del raval de Tàrraga.

Davant la gran portalada esperava el senyor rector, revestit amb un sobrepellís de llargues puntetes, una estola negra i daurada i cofat amb un bonet de borla; l'acompanyaven mitja dotzena d'escolans equipats amb l'instrumental litúrgic propi per a l'ocasió. A la seva dreta hi havia els amos de la casa i l'hereu, un noiet de dotze anys, intern als maristes de Lleida, on cursava el batxillerat. Un xic més enllà, la resta de nets i netes de la finada. Els que van arribar acompanyant el fèretre: el vidu, les dues filles i els seus marits, es van situar a l'esquerra del sacerdot. Tots anaven vestits, de cap a peus, de dol rigorós. La quitxalla només un detall: corbata negra els nens, llaços negres les nenes. Aleshores, quatre mossos de la casa van treure el taüt d'un Mercedes negre llampant, se'l van carregar a les espatlles i es van quedar palplantats davant la gran portalada de la Torre Gran fins que el senyor rector va

acabar de recitar un respons. Després, el fèretre va ser introduït a la casa seguit pel mossèn, la presidència i els familiars més directes. A cap dels presents se li escapava que aquella no era una mort qualsevol i que encara que ningú sabia res de protocols, tothom afirmava que tot aquell cerimonial era el que es devia a una reina o, com a mínim, a una marquesa.

El cadafal estava preparat, com manava la tradició de la Torre Gran, al petit oratori familiar, una estança que des de la mort de la senyora Maria, la sogra de la finada, pràcticament només s'utilitzava per al res de les tres parts del rosari, en memòria dels difunts de la família, la nit del dia d'Ànimes. Pròleg obligat i enutjós, principalment per a la jovenalla, de la castanyada. Des de feia uns anys, l'estança estava presidida per una imatge de santa Margarida que els fills li havien regalat quan va fer setanta anys i que era igual, si bé un xic més petita, que la que ella mateixa havia fet posar a l'altar de sant Isidre de la parròquia i que havien adquirit a la molt acreditada casa El Arte Cristiano, d'Olot. Sis canelobres negres amb filigranes daurades, que sostenien uns ciris més que respectables, donaven escorta a la difunta.

Un cop la capella ardent va estar a punt, el vidu, els fills, els nets, els familiars més propers i tot el personal de la casa van desfil·lar davant el cos inert de la Coronela que semblava contemplar-los, tot i el rigor de la mort, amb la mateixa displicència que quan era viva.

Durant tot el dia i fins molt tard a la nit, una gentada d'amics, veïns i tafaners, que aprofitaven la lúgubre circumstància per passar revista a les diferents estances de la Torre Gran, van desfil·lar davant la morta i van anar repetint, als vius, repartits per diferents salons, les excel·lències de la senyora i el calvari que havia sofert en haver d'enterrar, un mateix dia, el seu home i l'hereu, morts, tots dos, en criminals circumstàncies. Un tràngol, en opinió d'aquella bona gent, que no es podia desitjar ni al pitjor enemic, però que la senyora Margarida

havia sabut suportar amb tanta enteresa com dignitat, i que per això sol Déu Nostre Senyor l'havia de tenir a la seva santa glòria, amén.

L'endemà al matí, una hora abans de l'enterrament, davant la casa ja hi havia la carrossa de primera classe que l'amo de la Torre Gran havia fet pujar expressament de Lleida; anava tirada per dues eugues joves i dos matxos d'una gran presència, tots quatre negres i llustrosos, tots quatre de la quadra de la casa.

Una estona abans que els capellans —sis per banda més els dos assistents del senyor rector que presidia i una rècula d'escolanets polits i planxats—, precedits per la creu processional, sortissin del temple parroquial en direcció al domicili de la difunta, les campanes van començar a repicar amb una cadència trista i monòtona.

El camí de retorn fins al temple parroquial va ser llarg —el pas de la carrossa fúnebre va obligar a buscar els carrers més amples— i lent. Les rengleres de gent a banda i banda dels carrers per on havia de desfil·lar el seguici contribuïen àmpliament a posar de relleu l'excepcionalitat de l'esdeveniment.

Quan, finalment, familiars i autoritats van poder seure als primers bancs de l'església, van respirar alleugerits: l'ambient caldejat del temple contrastava vivament amb el fred viu d'un hivern avançat. D'altra banda, la sumptuositat del cadafal que s'alçava al mig del creuer i el rigorós silenci imposat pel so greu dels violins creaven un clima de solemnitat i de bella calma que invitaven a la meditació. Com que la missa, cantada per un grup de Lleida, es prometia llarga, tothom es va anar acomodant tan bé com els bancs, durs i rectes, ho permetien. Sobretot la família, després dels tres dies d'anar amunt i avall sense tenir ni un minut per reflexionar, va agrair vivament aquell ambient de pau i recolliment.

I
EDUARD GUIX

Doneu-los, Senyor, el descans etern
i que la llum perpètua els il·lumini.
A Vós, Déu, se't deu tota lloança a Sió,
i el compliment dels nostres vots a Jerusalem;
 escolta les meves pregàries,
ja que a Tu acudeixen tots els homes.
Doneu-los, Senyor, el descans etern
i que la llum perpètua els il·lumini.

SEGUR QUE MOLTS DELS AQUÍ PRESENTS, veient-me al primer banc rodejat de tantes autoritats i personalitats deuen pensar que puc estar ben satisfet de mi mateix i, potser, fins i tot m'envegen, però jo no puc esbandir-me la sensació que el lloc que ocupo no és el que em correspon. I això m'incomoda profundament. És un sentiment que m'acompanya des que vaig tornar de la guerra. L'Assumpció diu que són manies meves, però més d'una vegada, principalment els primers anys de després de la guerra, sobretot quan parlàvem de com afrontar el futur de la família i de la casa, m'havia adonat que a la mare, per uns segons, la mirada se li quedava perduda en un punt de l'infinit. Aleshores, n'estic ben convençut, no em veia a mi sinó al Carles: l'hereu assassinat els primers dies de la guerra. No és que a mi m'hagi fet mai cap retret o que m'hagi

tractat amb desconsideració. No, ben al contrari. Però no em puc treure del cap que si la mare ara veiés aquest cerimonial potser pensaria que tot va com una seda i com ella volia, però que a dreta llei, aquest paper de cap de la família i senyor de la casa l'hagués portat millor el Carles.

L'Eduard va arribar amb un permís de dos dies directament des del camp de batalla a les darreries de gener de 1939, poques setmanes més tard que Riucorb hagués estat ocupat per les tropes franquistes. Només feia escassament dos anys que havia emprès, de nit, un incert viatge cap a l'Espanya de Franco, i ara el Majoral no el reconeixia i intentava, tip que *jefes y oficiales* entressin a aquella casa com a cal sogre, barrar-li el pas amb qualsevol excusa. En veure'l, la mare i les germanes se li van tirar al coll totes alhora, menyspreant la brutícia i els polls que duia, el tocaven i petonejaven com si fos un ressuscitat mentre deixaven anar un torrent de llàgrimes d'emoció, cosa ben estranya en la Coronela, que no va poder evitar, però, una cara de decepció quan es va adonar que només lluïa una estrella d'alferes. *Tota una guerra per a això!* va comentar més tard al Gabriel, *son padrí va tornar coronel. Aquest xiquet és igual que son pare: bona gent, però els falta el geni del vell que sí que havia heretat el Carles.*

La Coronela, a primera hora del 7 de gener de 1939, havia fet penjar al balcó principal una monumental bandera monàrquica, la mateixa que havia ordenat amagar, entre naftalina, en un lloc segur de les golfes el mateix 14 d'abril de 1931. Ni el fred ni, per descomptat, les recomanacions del Gabriel l'havien fet desistir de sortir una i mil vegades a veure si, finalment, arribaven les tropes salvadores. Ella es creia amb el deure —i el privilegi— de ser la primera que donés la benvinguda a l'exèrcit de Franco. Aquest es va fer esperar i no va ser fins cap a migdia que per la carretera de Lleida van aparèixer dues fileres de soldats mal forjats i arrossegant

els peus i l'ànima. Al capdavant, un duia una bandera mal clavada a un pal tort i de regular altura. La decepció provocada per aquesta decebedora presentació es va esvaïr quan la tropa es va aturar sota el balcó engalanat i la van saludar militarment. La Coronela no parava de donar visques a Franco i a Espanya. Va convidar a pujar als comandaments, que no s'ho van fer dir dues vegades. El Gabriel no va poder amagar una rialleta burleta quan es va adonar que els representants del *Nuevo Estado* i del flamant *Imperio* eren un brigada i un sergent d'infanteria. Aquells homes, però, van menjar i beure com si fossin generals. La mestressa, tanmateix, no va perdre el temps i els militars van marxar de la Torre Gran amb la llista completa del primer ajuntament franquista de San Bernardo de Urgel.

El primer objectiu que la Coronela va imposar al nou alcalde, fill del darrer batlle de la Dictadura, i per tant un home fidel a la Torre Gran, era convertir la tomba dels assassins el 1936 en un monument. No s'hi valien excuses. El record d'aquells morts, li va dir, *ha de pesar com una llosa sobre la memòria i la consciència del tot el poble*. Aquest havia de notar, des del primer dia, el pes d'una culpa que ella considerava col·lectiva: uns, perquè eren els executors materials; uns altres, perquè amb tripijocs de baixa política havien excitat les ambicions dels desgraciats; i uns tercers, perquè esquivant llurs responsabilitats, havien burlat la pròpia mort i ara voldrien aspirar a compartir una victòria a la qual no hi tenien cap dret. Va dissuadir la resta de les famílies de les víctimes de voler recuperar els cadàvers i va encarregar, sense encomanar-se ni a Déu ni al diable, a un escultor barceloní el sepulcre: una peanya de pedra que sostenia un àngel de marbre que convocava al Judici Final. Al frontal de la peanya hi havia una làpida, també de marbre blanc, amb els noms dels màrtirs i la inscripció *Por Dios y Por España*. Quatre pebeters, que cremarien per Tots Sants i el dia de l'aniversari

dels assassinats, emmarcaven el conjunt. Com que la fossa, per motius pràctics, l'havien cavat tot just en entrar al cementiri, a la dreta, aquell monument s'imposava, vulgues no vulgues, sobre tots els visitants i sobre el conjunt del recinte.

El dia que es va beneir, coincidint amb el tercer aniversari de les morts, la Coronela semblava l'única vídua i l'única mare a qui li havien matat un fill. Sobretot va ser ella qui va rebre el condol de les primeres autoritats militars i civils de la província que ella mateixa es va encarregar de fer pujar de Lleida.

És clar que si aleshores la mare pensava el que pensava, en bona mesura era perquè jo, fatigat de la guerra, físicament i moral, em vaig deixar dur per una actitud molt despreocupada i desmenjada. Un cop llicenciat de l'exèrcit, finalment amb el grau de tinent, recorda l'Eduard, no em vaig donar cap pressa per retornar a Sant Bernat. Era com si em fes una mica de mandra fer-me adult. De fet, a la meva generació la guerra ens va prendre la joventut i d'adolescents vam passar, directament, a exercir les responsabilitats d'homes fets i drets. Al mig només hi havia el front, amb totes les seves misèries i amargors; després, als que hem sobreviscut ens agrada explicar-ho com una aventura plena de camaraderia i generositat. Però en el fons de l'ànima, allí on de cap manera et pots enganyar, només ens hi ha deixat por i rancúnia.

La principal excusa per no tornar a casa era que havia d'enllestir els estudis d'enginyeria agrària que la guerra m'havia obligat a abandonar. Una carrera que a la mare mai li va agradar, li semblava que no era tan lluïda com la de camins, canals i ports. Per a ella el prestigi de la terra anava lligat, inevitablement, a la propietat, i *la resta són històries*, concloïa. No es va cansar mai de repetir-me que per fer de propietari, que al cap i a la fi era el meu nou destí, no necessitava tants estudis, que en tenia prou i de sobres amb saber manar amb

autoritat, una virtut de la qual jo, com el pare, anava molt escàs. *I creu-me, això, repetia, no s'aprèn als llibres, és té o no és té* —i el Carles, pensava jo, la tenia, i jo no. *I si no es té, rematava, s'aprèn exercint-la.*

Tampoc li feia cap gràcia que em quedés a Madrid, temia que em pesqués alguna madrilenya i es capgiessin els seus plans. Però jo m'hi trobava com peix a l'aigua. La ciutat era, aquells anys, un desordre de grans proporcions, i nosaltres, els excombatents, sobretot els oficials de la Falange, érem els amos: no ens faltava de res i ningú s'atrevia a portar-nos la contrària.

Després, veient el que va passar, he pensat que no li anava tan malament que romancedés per Madrid, ja que pel mateix temps es va apressar a enviar les xiquetes internes a les mercedàries de Saragossa: *després de tants desoris necessiten una bona repassada*, deia la mare. I segons ella la capital aragonesa, que havia estat nacional des del primer dia, oferia més avantatges que Barcelona, que era on havien estat internes abans de la guerra. A la capital catalana, afirmava rotunda, encara era massa visible el desordre i la brutícia originats per la guerra i la depravació moral provocada per la revolució i per tants anys d'anarquia i de separatisme. La Margarida, que sempre ha sigut d'un caràcter un xic abstret, s'hi va avenir sense piular. La Maria, més jove, ja anava a la seva: ella volia estudiar, i si fer-ho passava per la capital aragonesa ho acceptava sense discussió. Després, quan va arribar l'hora d'anar a la universitat, va marxar a Barcelona sense demanar permís a ningú. La Maria és, de tots tres, la que s'assembla més a la mare, potser per això aquesta no s'atreveix a portar-li la contrària. Només que ma germana no s'ha vist encotillada, com la mare, per la fidelitat a la Torre Gran i tot allò que representa. La Maria i el Lluís han volat al seu gust. Quan la mare es va assabentar que festejava amb un company de carrera sense ofici ni benefici i que a més era poeta, em va demanar que parlés amb ella i li ho tragués del cap. *Ja pots*

comptar quin futur li espera, va remugar, un professor i, a més, m'han dit que fa versos en català. Ja em diràs tu qui vol que el llegeixi avui dia que ja s'ha passat aquella mania del català. Vaig parlar amb la Maria, però evitant la qüestió del festeig ja que era molt conscient que era una batalla perduda i no volia entrar de mal peu amb el futur cunyat que, al cap i a la fi, ho havia de ser tota la vida.

D'aquesta manera, la mare es va quedar sola amb el Gabriel, un cosí del pare amb qui sempre havíem tingut força relació i que s'havia refugiat a casa a finals de març de 1937 fugint, deia ell —hi ha d'altres versions més inconfessables, però ves a saber què hi ha del cert—, de les bombes que aquells dies estaven martiritzant la capital catalana. La mare, que havia acceptat la seva presència a contracor, s'hi va anar acostumant, i amb el temps va acabar fent-lo partícip d'alguns dels vells costums que abans de la guerra compartia amb el pare i que els trastorns generats per la revolució —i pel dol— havien arraconat, però que tant enyorava. Bé, sols només a mitges, ja que el Gabriel anava i venia de Barcelona on, deia, tenia els seus negocis (uns afers que mai he aconseguit saber exactament en què consisteixen). De l'abast de la jugada, tot i les advertències de la Maria, me'n vaig adonar més tard, quan vaig tornar definitivament a casa. Aleshores, la mare, de tant en tant, marxava amb ell, sobretot amb l'excusa del Liceu; a poc a poc aquestes estades a Barcelona es van anar fent cada cop més freqüents. A mi, però, ja m'estava bé perquè, vulgues no vulgues, la seva presència em cohibia: tenia la impressió que em vigilava, com si no se n'acabés de fiar. Després, quan va arribar l'Assumpció, les seves absències eren més d'agrair, ja que sogra i jove mai es van avenir gaire. La mare portava massa anys sent la senyora indiscutible de la Torre Gran, de fet, pel que he sentit dir, va exercir des del primer dia, ja que la padrina Maria era una dona més interessada en les seves labors i els seus berenars amb les amigues que no pas a regir

aquell casalot, i l'Assumpció, que és de les que no es deixen governar fàcilment, va voler imposar el seu estil. D'altra banda, quan em van fer alcalde la mare va haver d'acceptar, ben a contracor, que l'alcaldeessa no era ella, sinó la jove i que, per tant, el seu mandat, també davant de tot el poble, havia començat a passar a la història.

Una nit de les darreries de març de 1937 i gràcies als contactes, sempre tortuosos, del Gabriel, l'Eduard va abandonar la casa familiar per emprendre el camí de la guerra al camp rebel. *És el teu deure*, li va dir la mare en acomiadar-lo, *lluitar per tot allò que sempre ha defensat aquesta casa i venjar el teu pare i el teu germà. Ells et protegiran*. Ho va fer amb un cotxe de la Conselleria de Proveïments que el va deixar en una torreta d'Horta. Li van explicar que era millor que no sortís gaire de casa i que no s'amoïnés, que quan seria l'hora ja es posarien en contacte amb ell. Els amos de la casa eren una gent tan discreta que no li van preguntar ni el nom. A l'Eduard, poc acostumat als misteris, tants secrets li infonien un cert neguit. El temps d'espera se li va fer llarg i avorrit, només un vell *Quijote* que hi havia en un petit prestatge de l'habitació l'ajudava a matar un temps somort i ple d'incògnites. Deu dies més tard, un vespre, s'hi va presentar el Gabriel per informar-lo que el passarien a recollir l'endemà, també de nit, i li va donar un bon grapat de francs. *En tindràs prou per sortir del pas*, li va dir, *però vigila que no t'els vegin, avui dia no et pots fiar de ningú i menys d'alguns guies*. Quan va arribar al lloc de concentració es va trobar amb el Xavier Molí, amb qui es coneixien de Riucorb. Va respirar tranquil. Fins aleshores, sol i ignorant de com es desenvoluparien els fets, aquella aventura li semblava molt estranya i inquietant. El Xavier li va explicar que l'havien tret de Lleida uns companys que conduïen una ambulància militar i que durant els dies que ja portava a Barcelona, esperant l'ordre de partida,

havia pogut conèixer alguns camarades quintacolumnistes que treballaven a la ciutat. Ell va contar que també s'havia escapat del poble, però sense donar els detalls perquè no sabia gaire bé quantes i quines tecles tocava el Gabriel. El Xavier li va parlar del Carles i dels preparatius de l'alçament de juliol de 1936 a Lleida i de com el seu pare li havia impedit sumar-s'hi perquè era menor d'edat, però que ara l'havia ben burlat i podria incorporar-se a la lluita. També va parlar del seu germà, de l'Andreu, i de la seva mort absurda aquell maleït estiu del 36 que s'havia endut els millors de tots ells.

El pla de fuga, segons els va explicar el que semblava el cap de colla, era arribar, via Manresa i Cardona, fins a Solsona i des d'allí passar a França. Solsona era país d'emboscats i això sempre podia ser una ajuda si alguna cosa sortia malament. Tanmateix, no es va estar de dir que l'organització, sense especificar quina era, desaprovava que els homes en edat de combatre, acovardits per les dificultats o per les incerteses, desatenguessin les seves responsabilitats i es quedessin entre aquelles muntanyes esperant que uns altres arrisquessin la vida en el camp de batalla. Els va assegurar, mirant molt probablement d'infondre'ls ànims, que no era la primera vegada que feien aquella ruta, i encara que no es podia descartar cap ensurt, era prou segura, ja que ho tenien tot molt organitzat i cronometrat. Els esperaven, doncs, uns dies durs, haurien de caminar llargues jornades, sempre de nit, per tal d'evitar possibles controls, i les darreres etapes, quan el cansament començaria a minvar les forces, les haurien de fer amb neu. Les dificultats, els va advertir, de cap manera podien ser una excusa per descuidar-se ni per relaxar-se, ja que un retard podia trencar la cadena dels guies i engegar-ho tot a rodar. Alguns van rondinar per la presència d'un parell de noies al grup ja que, segons deien, no podrien seguir el ritme dels homes. *Los patrulleros de la FAI les están pisando los talones*, va dir el cap de colla, *no quedaba, pues, más solución que sacarlas del país.*

© Jaume Barrull Pelegrí, 2017
© d'aquesta edició: Pagès Editors, S.L., 2018
Sant Salvador, 8 - 25005 Lleida
www.pageseditors.cat
editorial@pageseditors.cat
Primera edició: febrer de 2018
ISBN: 978-84-9975-910-4
DL L 10-2018
Imprès a Arts Gràfiques Bobalà, S.L.
www.bobala.cat

✂ imprès a **lleida** ▶

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer amb l'autorització dels seus titulars, llevat de l'excepció prevista per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, <www.cedro.org>) si necessiteu fotocopiar, escanejar o fer còpies digitals de fragments d'aquesta obra.